

Emperor of Hindustan, written by himself in the Chaghatai Turki and translated by John Leyden and William Erskine, annotated and revised, Oxford 1921 (J. Leyden ve W. Erskine tercümesinin gözden geçirilmiş ve notlarla zenginleştirilmiş yeni nesridir); The Bâbur-nama in English. Memoirs of Bâbur. Translated from the original turki text of Zahiru'd-din Muham-mad Bâbur Pâdshâh Ghâzî by Annette Susan-nah Beveridge, I, Ferghana 1912; II, Kabul 1914; III, Hindustan 1917; IV, London 1921; Bâbur-Nâma: Memoirs of Bâbur by Annette Susan-nah Beveridge, London 1922, I-II (2. bs.); Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, Vekâyi' Babur'un Hatıratı (Doğu Türkçesi'nden çeviren Reşit Rahmeti Arat), Ankara 1943-1946, I-II; M. Salî'e, Babur-name, Zapiski Babure, Taşkent 1958 (S. Azimcanova'nın bir önsözü ile; indeks Bâbürnâme'de geçen yer isimlerini bugünkü karşılıkları ile göstermesi bakımından önemlidir.); Mirzâ Nâsireddin Haydar, Tercüme-i Tüzük-i Bâburî, Delhi 1924 (Urduca); Reşid Ahter Nedevî, Tüzük-i Bâburî, Lahor 1969 (Urduca); J.-L. Bacqué-Grammont, Le Livre de Babur. Babur-Nama. Mémoires de Zahirüddin Muhammad Babur de 1494 à 1529, Paris 1980; a.mlf., Le Livre de Babur. Mémoires de premier Grande Moghol des Indes (1494-1529), Paris 1985 (şekil bakımından birincisinden farklı bir baskıdır).

C) Diğer Eserler ve Araştırmalar. Abdülkâdir el-Bedâünî, Muntehabu't-tevârih, Calcutta 1865, I; a.mlf., Muntakhabu't-Tawârih (trc. G. S. A. Ranking), Calcutta 1898, I; Ebû'l-Fazl el-Alamî, Ekbernâme, Calcutta 1886, I; a.mlf., The Akbar nama of Abu'l-Fazl (trc. H. Beveridge), London 1897, I; J. Klapproth, "Notice du Bâbour-Nameh", JA, IV (1824), s. 88-99, 129-137; F. Teufel, "Bâber und Abu'l-Fazl", ZDMG, XXXVII (1883), s. 141-187; W. Erskine, A History of India Under the Two First Sovereigns of the House of Taimur, Baber and Humâyun, London 1854, I, 522-525; A. S. Beveridge, "Notes on the MSS of Turki Text of Babar's Memoirs", JRAS (1900), s. 439-480; a.mlf., "Anfrage nach dem Verbleib eines verlorenen MS des Babarnama", ZDMG, LVIII (1904); a.mlf., "The Haydarabad Codex of the Babar-nama of Wâqî'ât-i-Bâbari of Zahiru-d-din Muhammad Bâbur, Barlâs Turk", JRAS (1905), s. 741-765; (1906), s. 79-93; a.mlf., "Further Notes on the Babar-nama MSS The Elphinstone Codex", JRAS (1907), s. 131-144; a.mlf., "The Bâbarnama. The Material now available for a definite text of the book", JRAS (1908), s. 73-98; a.mlf., "The Bâbarnama: Dr. Kehr's Latin Version, and a new letter by Bâber", a.e., s. 828-831; a.mlf., "The Bâbarnama description of Farghana", JRAS (1910), s. 111-128; a.mlf., "The Bâbarnama. A passage judged spurious in the Haydarabad manuscript", JRAS (1911), s. 65-74; a.mlf., "Notes on the Babur-nama", JRAS (1914), s. 440-451; a.mlf., "Further Notes on Baburiana, 1. The Identity of the Bukhâra Bâbur-nâma", JRAS (1923), s. 75-82; H. Beveridge, "Was 'Abdu'r-Rahim the translator of Babar's memoirs into Persian", Imperial and Asiatic Quarterly Review (3rd series 10, London 1900), s. 114-123, 310-317; a.mlf., "The Bâbarnâma Fragments", JASB

(new serie 4, 1908), s. 39-41; a.mlf., "An Obscure passage in Babar's Memoirs", JRAS (1910), s. 882-883; a.mlf., "A Passage in the Turki Text of the Bâbarnâmah", JASB (new serie 6, 1910), s. 221-226; a.mlf., "A dubious passage in the Ilminsky edition of the Baburnâma", JASB (new serie 7, 1911), s. 5-7; a.mlf., "An Obscure quatrain in Babur's Memoirs", JRAS (1917), s. 830-834; Lucien Bouvat, "Essai sur la civilisation Timouride", JA, CCVIII/2 (1926), s. 238-241; Browne, LHP, III, 452-459; Storey, Persian Literature, I/1, 529-535; a.mlf., Persidskaya Literatura, Bio - bibliografiçeskij Obzor (Ruşça'ya genişletilmiş ilâveli trc. Yu. E. Bregel), Moskva 1972, II, 828-838; M. Fuad Köprülü, "Babur", İA, 1943, II, 184-186; S. N. Sen, "A Note on the Alwar manuscript of Wâqî'ât-i-Bâbari", IC, XIX/3 (1945), s. 270-271; A. Bausani, "L'India vista da due grandi personalita musulmane: Bâber e Birûni", Al-Biruni Commemorative Volume, Calcutta 1951, s. 53-76; V. Zohidov, "Bobirning Faoliyati ve Adabiy-İlmiy Merosi Hakida", [Bâbur, Bobir-noma (nşr. P. Samsiev — S. Mirzaev) içinde], Taşkent 1960, s. 5-52; H. Hasanov, Zahiriddin Bobir: Sayêh va Olim, Taşkent 1960; Salohaddin Camolov, "Bobirnama'da Peysaj", Şark Yulduzı, XXIX/3, Taşkent 1961, s. 126-133; G. F. Blagova, "K Voprosu o Podlinnosti Teksta 'Babur-Name' po Kerovskomu Spisku", KSIV (1961), s. 85-105; a.mlf., "K istorii Izuçeniya 'Babur - Name' v Rossii", Tyurkologičeskij Sbornik, Moskva 1966, s. 168-176; a.mlf., "Kutadgu Bilig", 'Babur-Name', Metodika Istoriiko - Linguistiçeskogo Sopostavleniya", ST, nr. 4 (1970), s. 32-39; a.mlf., "Andijanskiy Govor Po Materialam 'Babur-Name' (Rubej XV-XVI Vekov) i Sovremennim Dialektologičeskim Opisaniyam", ST, nr. 3 (1977), s. 67-76; N. D. Mikluho-Maklay, "Handemir i Zapiski Babura", Tyurkologičeskie İssledovaniya, Moskva - Leningrad 1963, s. 237-249; J. Eckmann, "Die Tschaghataische Literatur", Ph.TF, 1964, II, 373-376; N. M. Mollaev, Uzbek Adabiëti Tarihi, Taşkent 1965, s. 660-667; Jean-Paul Roux, "Recherche des Survivances Pré-Islamiques dans les Textes Turcs Musulmans: Le 'Bâbur-Nâme'", JA, CCLVI/2 (1968), s. 247-261; A. Bombaci, Storia Della Letteratura Turca, Milano 1963, s. 143-162; a.mlf., Histoire de la Littérature Turque (trc. I. Mëlikoff), Paris 1969, s. 135-151; H. F. Hoffman, Turkish Literature, Utrecht 1969, I/1-3, s. 163-173; Banarlı, RTET, I, 520-521; "Bobirnama", Uzbek Sovet Ençiklopediyası, Taşkent 1972, II, 295-297; "Bobirnama Miniatiyura (Rasm)ları", a.e., s. 297; Krunachandra Jena, Baburnama and Babur, Delhi 1978; Hamid Süleyman, "Bâbürl Devri Minyatür Sanatı" (trc. Haver Aslan), TDA, nr. 19 (1982), s. 199-213; Surup, "Babur", Historians of Medieval India, Prakashan 1982, s. 103-110; S. A. Azimcanova, "Baburname" i Ego Avtor, Voprosi İstorii (1983), s. 103-109; T. I. Sultanov, "Zapiski' Babura Kak İstoçnik Po İstorii Mogolov Vostoçnogo Turkestana i Sredneyi Azii", Tyurkologika 1986. K Vos'mi desyatiletiiyu Akademika A. N. Kononova, Leningrad 1986, s. 253-267.

BÂBÜSSAÂDE

(باب السعادة)

İstanbul'da

Topkapı Sarayı denilen

Sarây-ı Cedîd'in üçüncü kapısı.

Bâbüssaâde, büyük saray manzumesi içinde padişahın özel ikamet yeri olan Enderûn-ı Hümâyun'un girişini teşkil eder ve birçok törenin yapıldığı ikinci avludan üçüncü avluya geçişi sağlar. Gösterişli bir mimariye sahip olan bu methale Akağalar Kapısı veya Arz Kapısı da denilmiştir. Kapı iki avluyu ayıran duvarın önündeki revakın gerisinde yer alır. Esasının Fâtihten Sultan Mehmed devrine ait olduğu tahmin edilmektedir. Sonraları kapının tam önündeki dört sütun kaldırılarak buraya yeni bir biçim verilmiştir.

Bâbüssaâde'nin görünüşünün değiştirilmesi Sultan I. Abdülhamid devrinde (1774-1789) olmuştur. Kapı kemerinin üstünde yer alan on beş beyitlik manzum kitâbedeki mücevher tarihe (bk. TARİH DÜŞÜRME) göre bu değişiklik 1188'de (1774-75) yapılmıştır. Bunun üstünde de Sultan II. Mahmud'un hattı ile besmele-i şerife ve kemerin kilit taşında Râkım Efendi tarafından çekilmiş Sultan II. Mahmud'un tuğrası bulunmaktadır. Çifte kapı halinde olan Bâbüssaâde'nin sağ tarafında uzanan mekân Bâbüssaâde Ağası Dairesi, soldaki ise Akağalar Koğuşu'dur.

Bâbüssaâde, bütün Osmanlı tarihi boyunca yeni padişahların cülûs törenlerine sahne olmuştur. Hava şartları ne olursa olsun taht bu kapının önüne konulmuş ve padişah olacak şehzade bu kapıdan geçerek tahta oturmuştur. Bu şekilde resmen sultanlığı ilân edilmiş, devlet ileri gelenleri de kendisine burada biat etmişlerdir. Burada cülûs töreni yapılan son padişah VI. Mehmed (Vahdeddin) olmuştur. Bayramlarda ise yine bu kapının önüne "bayram tahtı" adı verilen taht konuluyor ve hünkâr tebrikleri burada kabul ediyordu. Bu törenin Abdülaziz'in saltanatının ilk yıllarına kadar devam ettiğini Abdurrahman Şeref Bey yazmaktadır. Savaş zamanlarında ise padişahın, "sancak-ı şerif"i serdar olan başkumandana burada teslim etmesi usulendi. Muhafaza edildiği yerden özel törenle çıkarılan sancak, Bâbüssaâde'nin önünde günümüzde de mevcut olan belirli bir yere dikilirdi. Sancak gönderinin yere çakıldığı yuvanın üstü bir mermer ile kapalı durmaktadır. Yeniçerilerin 1826'da son ayaklanmalarında san-

cak-ı şerif son defa çıkarılarak burada bütün İstanbul halkının yeniçerilere karşı birleşmesi kararlaştırılmış, bu şekilde başlayan "Vak'a-i Hayriyye", Yeniçeri Ocağı'nın tarihten silinmesiyle sonuçlanmıştır.

Padişahın evi sayılan Enderun Bâbüssaâde'den başladığından hiç kimse buradan öteye geçemezdi. Bu hususta R. Ekrem Koçu şunları yazar: "Enderûn-ı Hümâyûn'a, padişahın mahremiyetine açılan bu kapıya halk bir nevi kutsiyet vermişti. Osmanlı tarihinde ihtilâl dalgaları ekseriya, sarayın şehre açılan büyük kapısı Bâb-ı Hümâyûn'u, birinci avluyu, Bâbüsselâm'ı ve ikinci avluyu aşmış ve Bâbüssaâde önünde durmuştur. Bâbüssaâde'den girilince... karşıya Arz Odası çıkar. Burası, padişahların vezirleri, devlet erkânını ve yabancı devlet elçilerini huzuruna kabul ettiği yerdir. Protokol gereğince huzura çıkabilecek zevât, Bâbüssaâde'den içeri girebilirdi, fakat Enderun'un hiçbir yerini göremezlerdi. Arz Odası'ndan gayri bir yerde, eğer izn-i şâhânesi yok ise, sadrazam dahi padişahı göremezdi ve sadrazamlar dahi huzura kabullerinden gayri zamanlarda adımını Bâbüssaâde'nin eşliğinden içeriye atamazdı. Padişahın ismen tasrih ve davet etmesi şartıydı ki herhangi bir kimse sıkı nezâret altında Bâbüssaâde'den içeriye alınır ve hükümdar kendisini Enderun'un hangi daireesinde bekliyorsa oraya götürülürdü."

Bâbüssaâde'nin Osmanlı tarihi boyunca iki defa aşıldığı bilinmektedir. Bunlardan ilki, 1031 Receb ayında (Mayıs 1622) Sultan II. Osman aleyhindeki ayaklanmada olmuştur. Sadrazam Dilâver Paşa ile Defterdar Bâki Paşa ve daha birkaç kişinin başlarını isteyen isyancılar ikinci avluya kadar girmişler ve olumlu cevap alamayınca Bâbüssaâde'yi açtırarak Enderun'a girmişler, I. Mustafa'yı padişah

ilân ettirmişlerdir. İkinci defa ise 1807'de Rusçuk âyanı Alemdar Mustafa Ağa'nın (sonra Paşa), tahtından indirilmiş olan III. Selim'i kurtarma teşebbüsü sırasında Bâbüssaâde geçilmiştir. IV. Mustafa'nın emriyle kapatılan kapıyı Alemdar baltalarla kırdırarak açtırmış, fakat III. Selim'i kurtaramamıştır. Yine Bâbüssaâde önünde IV. Murad 1632'de âsi yeniçerilerle kapıkulu sipahileri tarafından üç defa ayak divanına çağırılmıştır. Bunlardan birincisinde (19 Receb 1041/10 Şubat 1632) Sadrazam Hâfız Ahmed Paşa tam kapının önünde âsiler tarafından öldürülmüştür.

Bâbüssaâde önündeki revakın herhalde 1774'te değiştirilmesiyle bugün görülen ve ileri avluya doğru taşan sayvan veya saçağa sahip olmuştur. Ancak daha önce buranın mimarisinin ne biçimde olduğu bilinmemektedir. Cülûs ve bayram törenlerinde taht bu kapı önüne konulduğuna göre üstünde yine de bir sayvanın bulunması gerekir. Nitekim XVI. yüzyıl sonlarında tertiplenen *Hünernâme*'nin bir minyatüründe Bâbüssaâde'nin önündeki revak kemerlerinin aynı mimaride devam ettikleri, fakat tam girişin üstünde geniş saçaklı kurşun kaplı bir kubbenin varlığı açıkça bellidir. Barok üslûbunda başlıklı ve yüksek kaideli mermer sütunlara oturan bu sayvanın tavanının ewelce ahşap kubbe biçiminde olduğu, saraydaki III. Selim devrine ait ve bayram törenini tasvir eden bir yağlı boya tabloda anlaşılmaktadır. Yine bu tabloda sayvanın iki yanındaki kemerlerin barok üslûpta süslemeli oldukları ve kapının iki yanındaki duvarlarda birer mermer çeşme bulunduğu da görülür. Bugün bu kemerlerle, 1940-1944 yılları tamirlerinde parçaları ele geçen çeşmeler yoktur. Eski revak kesilerek yapılan sayvan Melling'in gravüründe şimdiki biçimi ile görülür. Saçak altındaki duvarların üst kısımları XIX. yüzyılda man-

zara resimleri ile süslenmişti. Bunlardan bazıları hâlâ durmaktadır. Kapının iki yanındaki duvarlara ise yine aynı devirde göz aldatmacalı, ileri doğru uzanır iki yarı sütunlu yol biçiminde birer resim yapılmıştı. İdareciler tarafından zevksiz görülen bu resimler 1940'ların tamir çalışmaları sırasında kazınarak yerleri şimdiki kırmızı boya ile kapatılmıştır.

Bütün düzenlemesiyle barok üslûp gösteren birinci kapıdan 11.50 × 7 m. ölçüsünde bir methal aralığına geçilir. Bunun iki tarafındaki koğuş ve dairelere açılan kapıları vardır. Kapının eksenî üzerinde olmayan bu aralığın içinde iki tarafa taş sekiler ve daha büyük olan sol bölümün duvarında bir ocak bulunur. Ahşap tavan kaplaması da tezyinatlıdır. Ancak bu tavan orijinal olmayıp 1940-1944 tamirleri sırasında sarayda bulunan parçalardan yapılmıştır. Bâbüssaâde'nin üstünde bu kapının önemini vurgulamak üzere kurşun kaplı bir kubbe bulunmaktadır. Kasnağında altı adet kulecik olan bu kubbenin tepesinde hilâllî bir alem vardır. Kuleciklerin her biri de birer aleme sahiptir. Üçüncü avluya açılan ikinci kapının üstünde III. Ahmed'in hattı ile "Re's'ül-i hikmeti mehfâfetü'llah" yazısı vardır. Ayrıca kemerin üçgen biçimindeki boşluklarında ve kemer üstünde ta'lik hatla, yaldızla, Sultan II. Mahmud'un kötülük yapanları bertaraf ettiği bildirilmektedir. Kapının iki yanında tuğrası ile I. Abdülhamid'in adını veren sülûs hatlı kitâbeler yer almıştır. Aynı yerlerde bez üzerine padişahların adları yazılı çerçevesi levhalar vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Naîmâ, *Târih*, II, 217-230; III, 85 vd.; J. Melling, *Voyage Pittoresque de Constantinople*, Paris 1819, IV, 9, s. 13-15; Halil Edhem [Eldem], *Topkapı Sarayı*, İstanbul 1931, s. 32-34 (41. sayfadaki resim kapının iki yanındaki bugün mevcut olmayan süslemeleri gösterir); *Topkapı Sarayı Müzesi Rehberi*, İstanbul 1933, s. 58-61; N. M. Penzer, *The Harem*, London 1936, s. 117-118; R. Ekrem Koçu, *Topkapı Sarayı*, İstanbul, ts. [1960], s. 55-68; Nigâr Anafarta, *Hünernâme Minyatürleri ve Sanatçıları*, İstanbul 1969, IV, 39; F. Davis, *The Palace of Topkapı in Istanbul*, New York 1970, s. 79-88; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi IV*, s. 714-715; a.mlf., "Bâbüssaâde", *İst.A*, IV, 1774-1776; Sedat Hakkı Eldem — Feridun Akozan, *Topkapı Sarayı: Bir Mimari Araştırma*, Ankara 1982, s. 23-24 (A. Şeref Bey'in makalesinin özeti); Semavi Eyice, *Topkapı Sarayı*, İstanbul 1985, s. 16; Abdurrahman Şeref, "Topkapı Sarayı Hümâyûnu", *TOEM*, II/7 (1327/1911), s. 393-399 (kitâbelerin tam metinleri vardır); Tahsin Öz, "Topkapı Sarayı Müzesi Onarımları", *Güzel Sanatlar Dergisi*, VI, Ankara 1949, s. 44.

Bâbüssaâde -
Topkapı
Sarayı /
İstanbul

